

УДК 343. 13

DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019.11-2.35>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У СПЕЦІАЛЬНОМУ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Кримчук Сергій Григорович,
аспірант наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
(Національна академія
внутрішніх справ,
м. Київ, Україна)

У статті розглянуто окремі тенденції розвитку кримінального процесу з питань забезпечення прав підозрюваного під час здійснення повідомлення про підозру у спеціальному досудовому розслідуванні. Здійснено детальний аналіз міжнародно-правових актів і кримінального процесуального законодавства окремих країн, що стосуються спеціального досудового розслідування. Визначено прогалини законодавчого регулювання процесуального порядку повідомлення особі про підозру в досліджуваному провадженні й обґрунтовано шляхи їх усунення. Визначено, що під час здійснення спеціального досудового розслідування встановлена специфічна процедура вручення підозрюваному процесуальних документів. Так, згідно з положеннями частини 1 статті 297–5 Кримінального процесуального кодексу України, повістки про його виклик надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування й обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційних вебсайтах органів, що здійснюють досудове розслідування. З'ясовано, що кримінальне провадження *in absentia* більшості європейських країн за своєю сутністю докорінно відрізняється від спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбаченого главою 24–1 Кримінального процесуального кодексу України. Передусім, на наш погляд, це пов'язано з тим, що досліджуване провадження в європейських країнах здебільшого стосується кримінальних проступків. Натомість в Україні – навпаки, із мотивів політичної доцільності та як антипод недовісті інститутів міжнародного співробітництва у сфері правосуддя, у законодавстві нашої держави цей інститут запроваджується щодо найбільш тяжких злочинів проти національної безпеки. Зроблено висновок, що, урахувавши тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства, запровадження інституту *in absentia* відповідає вимогам сьогодення і сприятиме належній реалізації завдань кримінального провадження. Однак спеціальне досудове розслідування має здійснюватися виключно у випадку: а) умисного ухилення підозрюваного від органів досудового розслідування та суду; б) поінформованості підозрюваного про здійснення щодо нього такого кримінального провадження.

Ключові слова: підозрюваний, повідомлення про підозру, вручення, спеціальне досудове розслідування (*in absentia*), слідчий, прокурор.

**INDIVIDUAL ASPECTS OF NOTIFYING ON THE SUSPICION
IN THE SPECIAL PRETRIAL INVESTIGATION**

Krymchuk Serhii Hryhorovych,
Postgraduate Student at the Laboratory
on Crime Prevention Problems
(National Academy of Internal Affairs,
Kyiv, Ukraine)

The article examines some tendencies in the development of criminal proceedings regarding the protection of the suspect's rights when reporting suspicion in a special pre-trial investigation. A detailed analysis of international legal acts and criminal procedural legislation of individual countries concerning special pre-trial investigation has been carried out. The gaps in the legislative regulation of the procedural procedure for notifying a person of suspicion in the investigated proceedings are identified and the ways of their elimination are substantiated. It was determined that during the special pre-trial investigation a specific procedure for handing over the procedural documents to the suspect was established. Thus, according to the provisions of Part 1 of Article 297-5 of the CPC of Ukraine summonses of his summons are sent to his last known place of residence or stay and are obligatory to be published in the mass media of the national distribution area and on the official websites of the bodies conducting pre-trial investigation. It is found that criminal proceedings in absentia of most European countries are fundamentally different from the special pre-trial investigation of criminal offenses provided for in Chapter 24-1 of the CPC. First of all, in our opinion, this is due to the fact that investigated proceedings in European countries are mostly related to criminal offenses. Instead, in Ukraine, on the contrary, for reasons of political expediency and as an antidote to the inaction of the institutions of international cooperation in the field of justice, in the legislation of our country this institute is introduced for the most serious crimes against national security. It is concluded that, taking into account the tendencies of the development of criminal procedural legislation, the introduction of the institute in absentia meets the requirements of today and will facilitate the proper implementation of the tasks of criminal proceedings. However, a special pre-trial investigation should only be carried out in the case of: a) the deliberate evasion of the suspect from the pre-trial investigation and court; b) the suspect's awareness of such criminal proceedings.

Key words: suspect, notice of suspicion, service, special pre-trial investigation (in absentia), investigator, prosecutor.

Постановка проблеми. Правове регулювання є невід'ємним елементом системи соціального управління, а тому його ефективність безпосередньо перебуває у прямій залежності від відповідності чинних норм поточним суспільним відносинам. Постійні зміни в соціальному середовищі зумовлюють коригування відповідних прийомів і способів такого регулювання. Так само відставання нормативної бази від правовідносин, що стрімко розвиваються, знижує ефективність юридичного впливу державних інституцій, а отже, процеси, які відбуваються в суспільстві, вимагають адекватного правового регулювання. Вказаний чинник безпосередньо впливає на те, що положення Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України мають доповнюватися нормами, спрямованими на раціоналізацію й оптимізацію окремих процедур. Безумовно, це підвищує ефективність кримінального процесуального законодавства, робить його більш динамічним і таким, що відповідає сучасному стану та тенденціям розвитку суспільних відносин, особливо їхній кореляції міжнародно-правовим актам у сфері захисту прав, свобод та законних інтересів людини. У цьому напрямі натепер

простежуються активні намагання законодавця щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині регламентації інституту спеціального досудового розслідування.

За слухним твердженням Д.М. Шишмана, питання щодо доцільності запровадження спеціального досудового розслідування на теренах нашої держави завжди було дискусійним, оскільки відсутність підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування та судового процесу може поставити під загрозу порушення таких засад кримінального процесу, як змагальність сторін і безпосередність дослідження показань, речей і документів [1, с. 125]. Запроваджуючи даний вид кримінального провадження, український уряд насамперед урахував складні політичні умови всередині країни, неефективність існуючих інститутів екстрадиції та інших форм правової допомоги в міждержавних стосунках, наявність апробованої практики застосування даного інституту у країнах Європи та існуючу прецедентну практику Європейського суду з прав людини [2, с. 195].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти досліджуваного питання висвітлювали у своїх наукових працях такі учені, як Ю.І. Азаров, І.В. Гловюк, В.О. Гринюк, О.П. Кучинська, Г.В. Матвієвська, О.О. Нагорнюк-Данилюк, Р.Г. Песцов, Д.В. Письменний, І.І. Сливич, О.Ю. Татаров, В.М. Трофименко, С.Л. Шаренко, О.Г. Шило, О.Г. Яновська й ін. Окремо варто зазначити дисертаційне дослідження О.В. Сачка на тему: «Забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження» (м. Дніпро, 2019 р.). Тим часом окремі питання, що стосуються як інституту спеціального досудового розслідування, так і процесуального порядку повідомлення про підозру під час його застосування, залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є аналіз вітчизняної моделі процедури повідомлення особі про підозру під час спеціального досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Перша редакція КПК України 2012 р. не передбачала процедури здійснення спеціального досудового розслідування (*in absentia*). Такий стан речей заважав належному виконанню завдань кримінального провадження, оскільки з метою ухилення від кримінальної відповідальності підозрювані переховувались від правоохоронних органів, у зв'язку із чим досудове розслідування зупинялось на підставі п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України. Необхідність запровадження досліджуваної моделі, за слухним визначенням С.Л. Шаренко, О.Г. Шило, О.А. Шевченко й інших правників, доречно розглядати як процесуальний інструмент реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності [3, с. 59; 4, с. 116; 5, с. 467].

За загальним правилом присутність особи в судовому засіданні є однією з основоположних гарантій права на справедливий судовий розгляд (п. 3 «с» ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.) [6]. Крім цього, положення п. 3 “d” ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. передбачають право кожного бути судженим в його присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника [7]. Утім, практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) передбачає можливість здійснення судового провадження і за відсутності обвинуваченого (рішення від 24 травня 2007 р. у справі «Да Лус Домінгеш Ферейра проти Бельгії» (“Da Luz Domingues Ferreira v. Belgium”) [8], від 22 вересня 1994 р. у справі «Лала проти Нідерландов» (“Lala v. the Netherlands”) [9], від 13 лютого 2001 р. у справі «Кромбах проти Франції» (“Krombach c. France”) [10] тощо). В основу ухвалення цих рішень покладені такі чинники, як: а) належне повідомлення обвинуваченого про судовий розгляд, який має здійснюватися щодо нього; б) обов'язкове забезпечення реалізації права на

захист; в) свідомо відмова обвинуваченого від участі в судовому розгляді; г) право на повторний розгляд справи.

Досліджуваний вид кримінального провадження має місце в судовій практиці таких європейських країн, як: Болгарія, Великобританія, Данія, Естонія, Литва, Нідерланди, Німеччина, Франція, Швейцарія, досвід яких засвідчив доречність існування такої практики та її відповідність за дотримання певної процедури європейським стандартам [11, с. 135]. Окремі аспекти досліджуваного інституту мають місце у кримінально-процесуальному законодавстві деяких країн пострадянського простору, зокрема, ст. 311 КПК Азербайджанської Республіки [12], ч. 2 ст. 294 КПК Республіки Білорусь [13], ч. 2 ст. 269 КПК Естонії [14], ч. 2 ст. 315 КПК Республіки Казахстан [15]. З аналізу положень КПК наведених країн убачається, що їхня сутність зводиться до виняткових випадків, зокрема, коли судовий розгляд у кримінальних справах про тяжкі й особливо тяжкі злочини може проводитися за відсутності підсудного, який перебуває за межами території держави, а також ухиляється від явки до суду.

Водночас кримінальне провадження *in absentia* більшості європейських країн за своє сутністю докорінно відрізняється від спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбаченого гл. 24-1 КПК України. Передусім, на наш погляд, це пов'язано з тим, що досліджуване провадження в європейських країнах здебільшого стосується кримінальних проступків. Натомість в Україні – навпаки, із мотивів політичної доцільності та як антипод недовіри інститутів міжнародного співробітництва у сфері правосуддя, у законодавстві нашої держави цей інститут запроваджується щодо найбільш тяжких злочинів проти національної безпеки [2, с. 199]. З огляду на вказане, О.Ю Татаров і О.О. Нагорнюк-Данилюк не безпідставно пропонують в Україні здійснювати спеціальне досудове розслідування за злочинами всіх ступенів тяжкості [16, с. 293]. Вищевказані погляди дослідників є цілком прийнятними, оскільки завдяки здійсненню такого виду провадження розширюються можливості вирішення питання про заявлений цивільний позов, а також виключення можливості необґрунтованого спливу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, з урахуванням положень гл. 24-1 КПК України (ч. 1 ст. 297-1 КПК України). Відповідно до ч. 5 ст. 139 КПК України, підставою для його проведення є ухилення підозрюваного, обвинуваченого від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази) і оголошення його в міждержавний та/або міжнародний розшук. У даному провадженні, для належної реалізації права на захист підозрюваного, обвинуваченого, забезпечується обов'язкова участь захисника, якому надсилаються копії документів, що підлягають врученню підозрюваному (п. 8 ч. 1 ст. 52, ч. 5 ст. 139, ч. 2 ст. 297-5 КПК України).

Застосування режиму спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні не має незворотного характеру. Так, А.В. Шевчишен цілком слушно звертає увагу на те, що за випадків, коли особу, оголошену в міжнародний та/або міждержавний розшук, під час досудового розслідування затримано та передано органам досудового розслідування України або підозрюваний сам добровільно з'явився до органу досудового розслідування, то це є підставою для припинення спеціального досудового розслідування і продовження досудового розслідування в загальному порядку (ч. 5 ст. 297-4 КПК України) [17, с. 130].

Здійснюючи детальний аналіз положень гл. 24-1 КПК України, приходимо до висновку, що вона складається лише з п'яти статей, у яких регламентуються переважно

процесуальні питання, зокрема щодо: а) підготовки клопотання про спеціальне досудове розслідування; б) його розгляду слідчим суддею; в) вирішення питання про здійснення провадження *in absentia*; г) порядку вручення підозрюваному процесуальних документів. Решта важливих положень, що стосуються процедури спеціального досудового розслідування, містяться в інших розділах та главах КПК України. У цьому сенсі, на переконання В.Г. Галагана, І.В. Главюк та інших дослідників, більш вдалим було б закріплення вищевказаної глави в р. VI КПК України. На їхнє переконання, провадження *in absentia* варто віднести до особливих порядків кримінального провадження. Про це, зокрема, свідчать: чітке коло злочинів, провадження щодо яких може здійснюватися в такому порядку; спеціальний суб'єкт, стосовно якого здійснюється провадження (підозрюваний, обвинувачений, крім неповнолітнього, який переходить); здійснення досудового провадження виключно на підставі ухвали слідчого судді [18, с. 10; 19, с. 17].

Під час здійснення спеціального досудового розслідування встановлена специфічна процедура вручення підозрюваному процесуальних документів. Так, згідно з положеннями ч. 1 ст. 297–5 КПК України, повістки про його виклик надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування й обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційних вебсайтах органів, що здійснюють досудове розслідування. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом. На нашу думку, запропонований законодавцем спосіб є недосконалим, оскільки в деяких випадках через об'єктивні та суб'єктивні причини особа справді позбавляється можливості бути ознайомленою з відповідним повідомленням. Навіть більше, надсилання захиснику копій процесуальних документів, що підлягають врученню підозрюваному, також не надають стовідсоткової гарантії та можливості ознайомлення з ними останнім.

На наш погляд, більш прийнятною з досліджуваного питання є думка Д.В. Коперсака, який пропонує здійснювати матеріальне закріплення у вигляді відеозйомки відмови від участі у кримінальному процесі, власноруч складених заяв, повідомлень, звернень підозрюваного про таку відмову, корінці повісток про виклик із відмітками про отримання з підписом підозрюваного, де він власноруч зазначає відмову від участі у процесі розслідування чи те, що йому роз'яснено порядок проведення можливого спеціального розслідування щодо нього [20, с. 164]. Варто мати на увазі, що запропонована дослідником процедура не завжди може привести до позитивного результату, оскільки така особа може безпосередньо перебувати на території Російської Федерації або на тимчасово окупованих територіях України, правоохоронні органи яких нехтують зверненням до них щодо надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах (провадженнях), установлених міжнародними угодами.

З метою належного вирішення окресленого питання та вдосконалення процедури кримінального провадження *in absentia* доречно внести зміни до положень, передбачених ч. 1 ст. 297–5 КПК України, а саме останнє її речення викласти в такій редакції: «Отримана від підозрюваного відмова про участь у кримінальному провадженні та роз'яснено порядок здійснення щодо нього спеціального досудового розслідування».

За слушним висловленням Г.І. Глобенка, положення КПК України, що стосуються процедури та способів вручення письмового повідомлення про підозру, не повною мірою відповідають міжнародному досвіду. Здебільшого це стосується випадків, за яких слідчий або прокурор не мають можливості безпосередньо вручити особі таке повідомлення та діють правила, передбачені гл. 6 КПК України «Повідомлення»

[21, с. 119]. У контексті викладеного зазначимо, що на сторінках юридичної літератури з окресленого питання існують різні пропозиції дослідників щодо його вирішення. Наприклад, Є.М. Наливайко вважає, що в таких випадках письмове повідомлення про підозру треба вручати в день його складання слідчим або прокурором, а за неможливості такого вручення, після виконання слідчим усіх можливих дій для виклику особи, уважати, що вона належним чином повідомлена про підозру та має статус підозрюваного [22, с. 377]. Утім, науковець не розкриває сутності запропонованих «усіх можливих дій», що має здійснити слідчий. У практичній діяльності це може призвести до формалізму з боку правозастосовних органів, а отже, вказана пропозиція є небезспірною.

На жаль, у теорії кримінального процесу з вищевказаного питання існує розмаїття поглядів як практиків, так і науковців, але відсутня будь-яка конкретика. Не викликає сумніву лише те, що порядок вручення повідомлення про підозру за випадків, коли прокурор, слідчий не мають можливості безпосередньо вручити його особі, потребує подальшого дослідження.

Висновки. Розглядаючи основні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства, вважаємо, що запровадження інституту *in absentia* відповідає вимогам сьогодення і сприятиме належній реалізації завдань кримінального провадження. Однак спеціальне досудове розслідування має здійснюватися виключно у випадку: а) умисного ухилення підозрюваного від органів досудового розслідування та суду; б) поінформованості підозрюваного про здійснення щодо нього такого кримінального провадження.

Натепер із метою належного забезпечення прав учасників кримінального провадження процесуальний порядок повідомлення про підозру як узагалі, так і у спеціальному досудовому розслідуванні потребує подальшого дослідження та нормативного закріплення в положеннях КПК України.

Список використаних джерел:

1. Шишман Д.М. Спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження (*in absentia*) як різновид заочного кримінального провадження. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 6. Т. 3. С. 123–127.
2. Сачко О.В. Забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2019. 499 с.
3. Шаренко С.Л., Шило О.Г. Спеціальне досудове розслідування і судове провадження: проблемні питання правового регулювання. *Право України*. 2015. № 7. С. 58–65.
4. Нагорнюк-Данилюк О.О. Поняття, сутність і значення інституту спеціального провадження в кримінальному процесі України. *Право і безпека*. 2015. № 2. С. 113–120.
5. Шевченко О.А. Поняття принципу невідворотності кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 460–468.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043/print1360158881064154.
8. Постановление Европейского суда по правам человека по делу «Да Лус Домингеш Ферейра против Бельгии» от 24 мая 2007 г. № 50049/99. *Прецеденты Европейского суда по правам человека по странам-членам Совета Европы (кроме России)*. 2007. № 12. С. 209–216.

9. Постановления ЕСПЧ по делу «Лала против Нидерландов» (“Lala v. Netherlands”) от 22 сентября 1994 г. № 14861/89. URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/>.
10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кромбах проти Франції» від 13 лютого 2001 р. URL: http://www.rrpoi.narod.ru/echr/another_2/krombach.htm.
11. Азаров Ю.І., Климчук М.П. Чи доцільне запровадження процедури спеціального досудового провадження та спеціального судочинства в Україні. *Юридична наука*. 2014. № 12. С. 134–140.
12. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики, утвержден Законом Азербайджанской Республики от 14 июля 2000 г. № 907-IQ. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=11597.
13. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-3. URL: <http://www.pravo.levonevsky.org/kodeksby/upk>.
14. Уголовно-процессуальный кодекс Эстонии от 12 февраля 2003 г. (объявлен постановлением Президента Республики от 3 марта 2003 г. № 393). URL: <http://hot.ee/estonianlegislation/0301.htm>.
15. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 г. № 231-V. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852#pos=5;-253.
16. Татаров О.Ю., Нагорнюк-Данилюк О.О. Зарубіжний досвід спеціального кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 288–302.
17. Шевчишен А.В. Поняття спеціального досудового розслідування (in absentia) та його функціональне призначення у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 125–134.
18. Галаган В.І., Удовенко Ж.В. Дотримання засади невторчання у приватне життя під час спеціального досудового розслідування. *Право України*. 2015. № 7. С. 9–15.
19. Гловюк І.В. Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) у системі кримінального провадження України. *Право України*. 2015. № 7. С. 16–25.
20. Коперсак Д.В. Спеціальне досудове розслідування кримінальних правопорушень та практика Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права* : збірник наукових праць. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права. 2018. Вип. 4. Т. 2. С. 160–165.
21. Глобенко Г.І. До питань подальшого удосконалення процедури досудового розслідування. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції, 24–25 травня 2019 р., м. Суми ; Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми : Видавничий дім «Ельдорадо». 2019. С. 117–119.
22. Наливайко Є.О. Проблемні питання повідомлення особі про підозру та зупинення досудового розслідування. *Публічне право*. 2013. № 1 (9). С. 375–380.